

İŞ DÜNYASI | KÜLTÜR-SANAT

SANATIN VE SANATÇININ EKONOMİSİ OLMAZ DEMEYİN

Sanat ve kültür kavramları ile para ve ekonomi kavramlarının bir araya gelmesi bir çok kişiye rahatsız edici gelse de eski çağlardan beri başta kiliseler olmak üzere sanat ve kültürün “hamilik” sistemi ile desteklendiği biliniyor. Bugün eserlerine paha biçilemeyen ressam ve heykeltıraşların hayatlarını yokluk ve yoksulluk içinde geçirdiklerini hatırladığımızda ister istemez sanatın ve sanatçının da bir ekonomisi olduğu gerçeği göz ardı edilemez.

Dr. BERRA DOĞANER

Doğaner Finansal Danışmanlık Kurucusu ve
OSTİM Teknik Üniversitesi Öğretim Üyesi

Sanat ve ekonomi, akademik literatürde ilk kez 1910'lu yılların başında yer alsa da, sistemli analizler halini alması 1960'lı yılları bulmuştur. W. Baumol ve W. Bowen tarafından yazılan "Performing Arts: the Economic Dilemma" (1966) isimli kitabın basım tarihi, kültür ekonomisinin bir disiplin olarak ortaya çıktığı tarih kabul edilir. Söz konusu çalışmada, gösteri sanatları veri setleri ve iktisadi araçlar ile incelenmiş, devletin sanatı finansal olarak desteklemesi gerektiği tezi ortaya konmuştur. Millî gelir ve refah artarken, sanat üretimleri için gerekli üretim faktörü ve sahneleme maliyetleri de artmakta, çıktı (sanat eseri) ise sabit kalmaktadır. Bu sebeple, millî gelir arttıkça gösteri sanatlarının sahneleme maliyetleri arttığından, sanatların yok olmaması isteniyorsa, devlet desteği zoruridir.

Türkiye'de ilk kez 2011 yılında, Türkiye Avrupa Eğitim ve Bilimsel Araştırmalar Vakfı (TAVAK) tarafından yapılan kapsamlı bir araştırma ile ölçülen kültür ekonomisinin ulusal ekonomi içindeki büyüklüğünün 46 milyar Doları bularak millî gelirin yüzde 6'sını oluşturduğu tespit edilmiştir. 2011 yılı turizm gelirlerinin 26 milyar Dolar, 2011 yılı ihracat büyüklüğünün 130 milyar Dolar olduğu göz önünde bulundurulursa, kültür ekonomisinin makro ekonomi içerisinde ne kadar önemli bir yer tuttuğu daha kolay kavranabilir. Birleşmiş Milletler tarafından 2013 yılında yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye yüzde 18.2 gibi bir oranla, Hindistan'dan sonra kültür alanında en hızlı büyüyen ikinci ülke olmuştur. 2014 yılı itibarıyla ise Türkiye'de kültür ekonomisi büyüklüğünün 54.2 milyar Doları aşığı TAVAK tarafından ortaya konmuştur. (1) Ancak ilerleyen yıllarda başta Çin olmak üzere dünyada sanat ve kültür ekonomisi ivmelenirken, ülkemizde yapısal sorunlarla ivme kaybı yaşandığı söylenebilir.

KÜLTÜR VE SANATA İLGI BİR YAŞAM TARZI MESELESİ

Ülkemizde ekonomiye önemli bir katkı sağlama potansiyeline sahip olan kültür-sanat ekonomisinin gelişmesinin önünde iki önemli sorun bulunuyor. Birincisi, talebin azlığı. TÜİK'in Hane Halkı Tüketim Harcamaları verilerine göre hane halkının eğlence ve kültüre harcadıkları para, toplam harcamaların yalnızca yüzde 2,7'sini oluşturmaktadır. Şüphesiz bunun sebeplerinden ilki, hane halkı gelir seviyelerinin genel anlamda düşük olmasıdır. Hane halkı geliri ağırlıklı olarak zorunlu ihtiyaçlara harcanmaktadır. Fakat bunun yanı sıra kültür-sanat etkinliklerine katılım gösterme isteğinin çok yüksek olmaması da bir diğer sebeptir. Kültür-sanata ilgi duymak temelde bir yaşam tarzı meselesi, bilgi, eğitim düzeyi ve alışkanlıklar da çok önemli diğer belirleyiciler olarak karşımıza çıkmaktadır.

(1) Duygu BÜYÜKYAZICI, "Kültür ve Sanat Ekonomisi Kapsamında Talep Analizleri Yardımı ile Kültür Politikasına Teorik Yaklaşım: Türkiye Örneği", Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, Ağustos 2016.

Alışkanlıkları ise daha çocuk yaşlarda ailelerde ve okullarda oluşturmak gerekiyor. Kültür ekonomisinin gelişmesinin önündeki ikinci engel ise talebin yeterli çeşitlilikte olmamasıdır. Zaten düşük seviyede olan kültür tüketimi daha ziyade ana akım popüler ürünler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu sorunun ise hem eğitim hem de aslında ülkemizde yeterli çeşitlilikte olan sanatsal üretimin topluma daha fazla duyurulabilmesi ile aşılması mümkündür.

BİR META OLARAK SANAT ESERİ

Sanat eserleri, iktisatta zevk malları (arzu nesnesi) olarak isimlendirilen mallar grubuna girmektedir. Bu malların özellikleri, talebi, arzı, fiyat oluşumu kendine has özellikler göstermektedir. Sanatın ürün olarak var olan ekonomik boyutu dışında aynı zamanda ortaya çıkışında, üretiminde, muhafazasında da ekonomik etkiler yarattığı görülmektedir. Bu bağlamda sanat eserleri; sadece eserin alımı satımı anlamında değil, aynı zamanda müzelerden tüm sanat etkinliklerine ve turizme kadar ekonomide hareketlilik yaratmaktadır. Günümüzde sanat eserleri yalnızca finans sektöründe değil, emlak sektöründe de bir artı değer olarak ele alınmakta, sanatın ekonomisi, bir meta olarak sanat eserinin sanatçının atölyesinden çıkıp, koleksiyoncuya ulaşması ve gerek müzayedeler gerekse galeriler yoluyla el değiştirilerek satılmasının ardında işleyen güçlü bir ekonomik sisteme işaret etmektedir.

Öte yandan; günümüzde galeri ve müzeler starlaştırma stratejisiyle farklı isimleri piyasaya arz ederek, bu isimler üzerinden etkin bir parasal döngü ve rekabet oluşturmaktadır. Sanatı bir kaldıraç olarak gören küresel şirketler ise milyonlarca dolarlık bütçe gerektiren dev organizasyonların ihtiyaçlarını doğrudan ya da sponsorluklar yoluyla sağlamakta, farklı reklam ve pazarlama teknikleri kullanarak sanat üzerinden kendi markalarını ön plana çıkarmakta ve imajlarını kuvvetlendirmektedirler. (2)

Günümüzde neredeyse bütün beşeri faaliyetler küreselleşmekte ve piyasalaşmaktadır. Küreselleşme ve piyasalaşma sürecinin tetikleyicisi popülerleşmedir. Diğer yandan, iletişim olanaklarının gelişmesiyle sanat eserleri tüm dünya üzerinde çok daha kolay sergilenip, icra edilmekte ve pazarlanmaktadır. Hatta artan dijital etkileşimler ile beraber sanat eserleri de dijitalleşerek eşsiz tek sanat eserleri non functional tokens (NFT) olarak üretilerek sanal ortamda alışverişe konu olmaya başlamıştır.

PORTFÖY ÇEŞİTLENDİRME İHTİYACI VE SANAT ESERİ

Sanat eserlerinin bir yatırım aracı olarak yatırım portföylerine girmesi 1980'li yıllardan itibaren hızlanmıştır. Son 30-40 yıl boyunca sanat piyasasının önde gelenleri, sanat eserlerine sahip olmanın, manevi hazzın dışında çok yüksek ve istikrarlı bir sermaye getirisi sağladığına, dolayısıyla sanata büyük mablağlar yatırımın akıllıca olduğuna yatırımcıları inandırmayı başardı. Bu süreç 1960'ların ortasında Times/Sotheby's Sanat Endeksi'nin oluşturulması ile başladı.

(2) Mehmet Şahin, "Sanata Yönelik Devlet Desteklerinin Ekonomik Rasyonalitesi" Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, 2013, SAYI 1.

Her cinsten sanat eserinin fiyat hareketleriyle ilgili güvenilir istatistikler sunma iddiasındaki bu endeksler, fiyatlarda her yıl yüzde 25-200 arası oranlarda artış gerçekleştiğini gösteriyordu. Bu endeks zamanla daha önceleri riskli görünen sanat yatırımı fikrinin değişerek sanat eserlerine sahip olmanın gayet mantıklı ve gerçekçi bir davranış olduğu kanaati oluşturdu. Hızla ivmelenen sanat yatırımı kavramı dergilerde, müzayedelerde, hatta son yıllarda en büyük bağımsız denetim ve danışmanlık şirketlerinin özel raporlarında yerlerini aldı. Varlık yöneticileri ultra yüksek servet sahiplerinin portföylerinde sanat eserlerine yer vererek portföy çeşitlendirme kavramını alabildiğince genişlettiler.

ENFLASYONİST ORTAMLARDA YÜKSEK PERFORMANS

Her ne kadar sanat piyasasının büyüklüğü pandemi döneminde biraz daralma gösterse de, sermaye piyasaları strese girdiği dönemde, sanat eserlerinin fiyatı istikrarlı artışını korudu. Fransız finans kuruluşu Credit Suisse'in hazırladığı rapora göre; sanat finans piyasalarından daha iyi getiri sağladı. 1985 yılından bu yana AMR Sanat 100 Endeksi yılda ortalama yüzde 10 getiri sağladı. Aynı dönem içinde MSCI Dünya Endeksi'nin yıllık getirisi yüzde 5.9 olarak gerçekleşti. Yüksek getirinin olduğu sanat piyasası ayrıca finans piyasalarına göre oynaklığın daha az olduğu bir yatırım alanı olarak ön plana çıktı. AMR Art 100 Endeksi'nde yıllık ortalama volatilité yüzde 12 olarak hesaplanırken, MSCI Dünya Endeksi'nde bu oran yüzde 16. Sanat piyasası ayrıca borsa, altın ve tahvil piyasasıyla düşük korelasyona sahip olduğundan daha cazip bir varlık sınıfı olarak değerlendiriliyor. Bu da sanatı, portföy çeşitlendirmek için önemli bir araç haline getiriyor.

Ülkelerin yüksek borç yükleri ve uyguladıkları gevşek para politikaları göz önüne alındığında, sanat eserleri enflasyona karşı koruma amaçlı bir yatırım olarak da görülüyor. İstatistikler, sanatın enflasyonist ortamlarda borsalardan daha iyi performans gösterdiğini ortaya koyuyor. Küresel servetin büyümesi ve hem kurumsal hem de bireysel yeni müşterilerin devreye girmesiyle sanat eserlerine talebin artarak devam etmesi bekleniyor.